

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Комісарова Олександра Геннадійовича – на дисертаційне дослідження Аюпової Рано Мухтарівни на тему «Адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Серед інституцій які реалізують правозахисну функцію держави, саме суди у повній мірі забезпечують захист і відновлення прав та свобод осіб, а від ефективності їх функціонування, об'єктивності, неупередженості та незалежності при ухваленні судових рішень залежить можливість утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Одним із шляхів досягнення такого стану діяльності судів є вжиття державою системи заходів, спрямованих на всебічне забезпечення належних умов функціонування судової системи в країні, створення підґрунтя для дійсної незалежності суддів. Всі ці заходи реалізуються у межах державного управління, регулюються переважно нормами адміністративного права, до них залучаються різні фізичні та юридичні особи як суб'єкти адміністративного права, приймаючи участь при цьому у відповідних відносинах.

В сучасних умовах продовження процесу реформування судової гілки влади, створення оновленого правового фундаменту її організації та функціонування, питання державного управління організацією і діяльністю судів є вкрай актуальними. Але при їх реалізації необхідно дотримуватися принципу доцільності як відповідного балансу, не перетворити незалежний суд в орган ухвалення незаконних рішень. Ось чому питання участі зокрема і господарських судів в адміністративно-правових відносинах є актуальним як для юридичної науки, так і практики. Від їх вирішення не в останню чергу залежить можливість остаточної розбудови України як сучасної правової держави. Виходячи із цих міркувань **актуальність теми дисертаційного дослідження Р.М. Аюпової «Адміністративно-правові відносини за участю**

господарських судів в Україні» не викликає сумнівів, а його результати будуть мати значення як для подальшого розвитку науки адміністративного права, так і правозастосовної практики у сфері організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів в Україні.

Актуальність теми дисертаційного дослідження додатково підтверджується і тим, що воно виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а його положення забезпечують виконання п.п. 2.1, 2.2, 2.5, 2.6, 7.1, 7.28 Пріоритетних напрямів наукових досліджень ХНУВС на період 2016–2019 років, схвалених Вченою радою ХНУВС 23 лютого 2016 р. (протокол № 2), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт ХНУВС в УкрІНТЕІ на 2014–2018 рр., – «Правоохоронна функція української держави» (номер державної реєстрації 0113U008192) (с. 5).

Авторка вдало сформулювала **мету дослідження** – визначення сутності та особливостей адміністративно-правових відносин за участю господарських судів (с. 5), а ґрунтовний підхід до цілепокладання (с. 5-6) – дозволив як досягти поставленої мети дослідження, так і отримати нові науково-обґрунтовані результати. Як засвідчує вивчення публікацій авторки, тексту дисертаційного дослідження, його автореферату, всі **завдання** виконанні повно та на належному науковому рівні.

Об'єктом дисертаційного дослідження автором визначені суспільні відносини, які виникають під час організації і забезпечення діяльності господарських судів України, а його **предметом** - адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні (с. 6). Об'єкт та предмет дослідження відповідають його меті. **Структура дисертації** є логічною, що дозволило авторці послідовно та комплексно розглянути основні проблемні питання, які охоплюються темою роботи.

Слід наголосити, що всі висновки, рекомендації та пропозиції, наведені у роботі (с. 69-72, с. 159-162, с. 206-209, с. 210-214), є обґрунтованими і достовірними, що було забезпечено використанням здобувачем методів і прийомів наукового пізнання (формально-юридичного методу, логіко-семантичного методу, системно-структурного методу, порівняльно-правового методу, методу моделювання тощо) (с. 6-7). Також належній науковій обґрунтованості, достовірності, теоретичній і практичній значущості результатів дослідження сприяли використання автором наукових праць фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, теорії управління, адміністративного права, господарського процесуального права, інших галузевих правових наук (с. 7, с. 215-246) й вибір нормативної та емпіричної бази (с. 7). Безумовно, належній якості та обґрунтованості висновків, рекомендацій та пропозицій, отриманих у роботі сприяв той факт, що автор має багаторічний досвід роботи в судах. Тобто більшість проблемних питань, які мають місце під час адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, відомі авторці із її особистого практичного досвіду, що слід вважати позитивним фактором при підготовці цієї роботи.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження Р.М. Аюпової полягає в тому, що її робота після набуття чинності нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та внесення змін до Конституції України з питань судочинства є однією з перших спроб на узагальненому рівні, з використанням сучасних напрацювань науки адміністративного права визначити сутність та особливості адміністративно-правових відносин за участю господарських судів і надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності організації їх діяльності. Ознайомлення із роботою засвідчує, що в ній містяться нові науково-обґрунтовані висновки, рекомендації та пропозиції.

Так, у першому розділі, присвяченому аналізу методологічних засад адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, авторка послідовно проаналізувала основні явища, які у сукупності дають можливість

скласти повне уявлення про найбільш характерні риси предмета дисертаційного дослідження. Зокрема можна підтримати її висновок, що господарський суд можна охарактеризувати як спеціалізований орган судової влади, складову механізму держави, який в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, здійснює державно-владну діяльність в частині відправлення правосуддя у господарських справах (с. 69). Цей висновок не тільки характеризує складність статусу господарського суду, а дозволяє більш повно простежити характер та зміст відносин, у яких цей суд бере участь.

При дослідженні особливостей, структури та сутності адміністративно-правових відносин за участю господарських судів (підрозділ 1.2.) здобувачем вірно обрано методологію наукового дослідження від загального питання про правові відносини, через з'ясування особливостей адміністративно-правових відносин до визначення специфіки цих відносин за участі досліджуваних судів. Результатом такого підходу стала низка висновків. Наприклад, щодо особливостей адміністративно-правових відносин, то авторкою наведено розширену систему таких ознак (с. 31-32). І цілком виправдано на цій підставі запропоновано поняття «адміністративно-правові відносини», стосовно участі у них господарських судів, як урегульованих нормами адміністративного права суспільних відносин, які перебувають під охороною держави, та виступають формою реалізації діяльності у галузі державного управління і мають організаційний або виконавчо-розпорядчий характер, один з учасників (сторін) яких є носієм державно-владних повноважень, а інші учасники володіють суб'єктивними правами та юридичними обов'язками реалізація яких спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у галузі державного управління (с. 32-33). Також у підрозділі проведено висвітлення проблем розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають у діяльності господарських судів, за результатами якого слушно вказується, що їх розмежування доцільно здійснювати на підставі, як загальних властивостей правовідносин шляхом порівняльно-правового аналізу

елементів їх структури між собою, так і шляхом врахування власних особливостей, притаманних виключно адміністративно-правовим відносинам (с. 49).

Серед здобутків роботи також слід вказати на змістовний та комплексний аналіз питання правових засад організації діяльності господарських судів та визначення місця адміністративно-правового регулювання в цьому. Зокрема це стосується теоретичного висновку з приводу виділення рівнів адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів загального – правове регулювання, що здійснюється взагалі в державі; особливого – регулювання діяльності органів судової влади; спеціального – регулювання діяльності господарських судів (с. 55-56) та обумовленого метою підрозділу визначення поняття «адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів» як здійснюваний завдяки діяльності органів державної влади за допомогою сукупності правових засобів цілеспрямований вплив на впорядкування, охорону та розвиток суспільних відносини у сфері діяльності господарських судів з метою забезпечення їх належної організації та функціонування відповідно до засад судочинства та гарантування суб'єктам підприємницької діяльності права на судовий захист (с. 60-61). Здобувачем проаналізовано не тільки адміністративно-правове регулювання, а й той механізм, завдяки якому воно реалізується (с. 61-65), наведено розуміння сутності засад організації діяльності господарських судів як сукупності джерел права, переважно актів законодавства, за допомогою яких забезпечується закріплення адміністративно-правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу організації діяльності господарських судів (с. 66), з формулюванням якого можна погодитися. Також в підрозділі проаналізовано систему цих засад та виділені їх рівні (с. 67-68).

Своє продовження та подальше змістовне розкриття дослідження питання господарського суду як учасника адміністративно-правових відносин отримало у другому розділі роботи, який присвячений аналізу структури та визначенню видів адміністративно-правових відносин за участю цих судів.

Результатом дослідження стало опрацювання автором характеристик основних елементів цих відносин, а саме «суб'єкти адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів» (с. 81), «об'єкти адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів» (с. 101), «зміст адміністративно-правових відносин за участю господарських судів» (с. 119), «юридичні факти в адміністративно-правових відносинах в діяльності господарських судів» (с. 138). Наведені визначення є цілком обґрунтованими та такими що відображують специфіку участі господарських судів у адміністративно-правових відносинах.

Цікавим та таким, що заслуговує на підтримку слід вважати застосування автором при аналіз структури адміністративно-правових відносинах в діяльності господарських судів підхід щодо виділення статичного та динамічного аспектів прояву понять «суб'єкт», «об'єкт», «зміст» тощо (с. 79-80, 97, 115-116). Такий підхід сприяв формуванню як теоретичної моделі правової регламентації цих відносин, так і з'ясуванню специфіки її реалізації у конкретних правовідносинах, учасником яких виступає господарський суд.

Вважаємо, що також слід погодитися із аргументацією щодо виділення окремого напрямку адміністративно-правової діяльності у державі, сфери адміністративно-правових відносин та об'єкта наукових досліджень (с. 162). Враховуючи самостійність судової гілки влади, покладення виключно на суди функцій правосуддя та судового контролю, а також беручи до увагу специфіку забезпечення їх діяльності, яка повинна враховувати засади їх незалежності, така пропозиція виглядає достатньо обґрунтованою та дає підстави для подальшого розвитку дискусії щодо сфер та способів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Третій підрозділ роботи цілком доречно присвячено дослідженню питання удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів України. Насамперед, здобувачем була приділена увага питанню зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів та можливості його використання в Україні.

Під час дослідження з'ясовані особливості правового регулювання господарського судочинства в таких країнах, як: ФРН, Франція, Австрія, Бельгія, Швейцарія, Великобританія, Польща (с. 167-177), на підставі чого зроблено обґрунтований висновок про те, що більшість економічно розвинених країн Західної Європи, не залежно від їх адміністративно-територіального та політико-правового устрою, активно розвивають спеціалізоване судочинство, зокрема господарське (або комерційне) (с. 178), що передбачає обов'язкове вжиття заходів організаційного, правового тощо характеру, що спрямовані на його забезпечення. Авторкою у підрозділі наведені конкретні пропозиції з приводу вдосконалення адміністративно-правового врегулювання діяльності господарських судів в Україні (с. 178-179).

Позитивною рисою дисертаційного дослідження є те, що в роботі розкрито зміст та виявлено сутність таких засобів вивчення стану функціонування господарських судів як оцінка та контроль (підрозділи 3.2. та 3.3.). Авторкою вони не безпідставно охарактеризовані як важливий інструмент перевірки рівня якості, ефективності, результативності діяльності господарських судів (оцінка) (с.180) та визначення ефективності функціонування конкретного суду, якості виконання своїх обов'язків суддями (с. 208). Запропоновані здобувачем і конкретні заходи, спрямовані на подальше удосконалення діяльності з оцінки та контролю за функціонуванням судів, у тому числі і в частині їх організаційно-правового, кадрового тощо забезпечення (с. 192-193, 205-206, 209). Важливо відмітити, що дисертант, розуміючи важливість належного адміністративно-правового забезпечення діяльності господарських судів, через усю роботу, у тому числі і стосовно оцінки та контролю за цими судами та їх діяльністю, провів тезу про необхідність безумовного забезпечення їх незалежності, створення дійсних умов, які б забезпечували їх об'єктивність та безсторонність. І це слід вважати важливою рисою роботи, яка характеризує її як таку, що відповідає сучасним тенденціям правового регулювання діяльності органів судової влади в Україні.

У дослідженні Р.М. Аюпової містяться й інші науково-обґрунтовані

висновки, положення та пропозиції. Разом з цим, поряд із позитивним оглядом роботи, з боку офіційного опонента є підстави для висловлення деяких зауважень. Так, зокрема зверну увагу на такі моменти як:

1. Потребує роз'яснення характеристика діяльності держави щодо судової гілки влади, адже з приводу організації діяльності її органів одночасно вживаються такі поняття як «державне забезпечення» (с. 8, 87, 117, 130, 162 тощо) та «державне управління» (с. 69, 93, 160 тощо).

2. Додаткового роз'яснення потребує висновок, що на господарський суд покладено функції захисту економічних відносин та опосередковане управління економікою країни (с. 8).

3. Слід уточнити позицію щодо характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів саме як «державно-владного впливу» (с. 9), адже значну увагу в роботі приділено і питанням суддівського самоврядування та незалежності судів від органів державної влади.

4. Не досить переконливими є висновок що зміст адміністративно-правових відносин визначається лише суб'єктивними правами та юридичними обов'язками (с. 115), адже більшість суб'єктів досліджуваних автором відносин є органами державної влади і в такому разі наділені повноваженнями.

5. На с. 142, 213 вказано, що юридичні факти в адміністративно-правових відносинах за участю господарських судів є підставою їх трансформації відповідно до характеру наслідків, обумовлених впливом цих обставин, доцільно уточнити, що мається на увазі під «характером наслідків» цих обставин.

В той же час слід відмітити, що в своїй більшості наведені зауваження свідчать про складність та багатогранність досліджених проблем і мають дискусійний характер, не впливаючи на загальне позитивне враження від роботи.

Ознайомлення із текстом автореферату свідчить, що він відображує

основні положення та висновки дисертації, його оформлення відповідає встановленим вимогам. Публікації (сім статей у фахових виданнях з юридичних наук, у т.ч. й закордонних, та п'ять тез наукових повідомлень) в достатній мірі висвітлюють основні положення роботи. Дисертаційне дослідження оформлено належним чином відповідно до встановлених до такого виду робіт вимог.

Як підсумок слід вказати, що дисертаційне дослідження Р.М. Аюпової, містить теоретичні результати й наукові положення, які характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад здобувача в подальший розвиток науки адміністративного права. Текст роботи викладено із використанням наукового стилю, представлення матеріалу в дослідженні послідовне та логічне, висновки і узагальнення в роботі належним чином аргументовані та в цілому не викликають заперечень, що свідчить про належну теоретичну підготовку здобувача та високий науковий рівень проведеного нею дослідження. Результати, отримані в роботі безумовно сприятимуть розв'язанню низки теоретичних і практичних питань, що мають значення для підвищення ефективності функціонування системи господарських судів. Теоретичні положення і практичні рекомендації дисертації можуть в подальшому бути застосовані для удосконалення чинного законодавства та відповідної практики його реалізації, а також у освітньому процесі. Результати дослідження вже використовуються, про що свідчать акти їх впровадження.

Викладене дозволяє зробити **висновок** про те, що дисертаційне дослідження «Адміністративно-правові відносини за участю господарських судів в Україні» є завершеною науковою працею, у якій її автором отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, пов'язане із визначенням сутності та особливостей адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, яке має істотне значення для подальшого розвитку науки адміністративного права та

діяльності з організаційно-правового забезпечення функціонування судів в Україні, подані на рецензування дисертаційне дослідження та його автореферат відповідають вимогам п.п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, а її автор – Аюпова Рано Мухтарівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

 О.Г. Комісаров

підпис Комісарова О.Г. засвідчую
проректор університету

 О.В. Ведмідський